

přinesly zcela nové představy o vědeckém zpracování dějin. *Iluminovaný letopisný svod* proto můžeme zároveň interpretovat jako závěrečnou etapu existence letopisného žánru a zásadní mezník v dějinách ruské historiografie.

Grandiózní historiografický počín z dílny carových letopisců a iluminátorů, jenž představuje kvintesenci ruské kultury a ideologie 16. věku, stále nabízí velmi široké možnosti pro bádání nejen na poli ruských dějin, ale také – což doposud pohříchu stálo prakticky mimo zájem badatelů – pro rozsáhlejší komparaci v evropském kontextu, jež by zasadila toto dílo do širokého rámce soudobé evropské knižní kultury.

JITKA KOMENDOVÁ

Michal DRAGON, *Soupis středověkých rukopisů Knihovny Národního muzea. Doplnky ke katalogům F. M. Bartoše, J. Vašici a J. Vajse*, Národní muzeum – Scriptorium, Praha 2011

640 s., ISBN 978-80-7036-301-0 (Národní muzeum), 978-80-87271-37-7 (Scriptorium)

Knihovna Národního muzea spravuje jednu z nejvýznamnějších sbírek rukopisů v Praze i v celé České republice. Většina kodexů je popsána v katalogu F. M. Bartoše (1926–1927), který sice nesplňuje všechny požadavky na moderní soupis rukopisů, přesto bude badatelům asi ještě dlouho sloužit jako základní pomůcka. Vedle rukopisů popsaných u Bartoše jsou v Knihovně Národního muzea uloženy také přírůstky získané od doby dokončení katalogizačních prací (tj. zhruba od roku 1916, Bartošův katalog byl vydán s velkým zpožděním po jejich ukončení). Na anotovanou publikaci by měl brzy navázat i katalog rukopisných zlomků ze sbírek Adolfa Patery a Čenka Zírta a perspektivně též katalog základní řady rukopisných zlomků, která je poměrně rozsáhlá a vyžádá si spolupráci mnoha specialistů z různých oborů.

Autor katalogu Michal Dragoun se rozhodl z přírůstků k fondu zpracovat středověké rukopisy, kterých je sice méně, ale vyžadují podrobnější katalogové záznamy než rukopisy novověké. V katalogu je tedy možné nalézt středověké rukopisy, které nejsou zpracovány v katalogu F. M. Bartoše, resp. ve speciálním soupisu slovanských rukopisů J. Vašici a J. Vajse (1957). Naopak podchyceny jsou rukopisy, které eviduje

speciální soupis iluminovaných rukopisů Pavla Brodského (2000).

Po úvodu, který po všech stránkách charakterizuje muzejní sbírku rukopisů i její přírůstky, následují životopisné medailony věnované Eduardu Langerovi a Otokaru Kruliš-Randovi, resp. středověkým rukopisům z jejich knihoven, které se dostaly do Knihovny Národního muzea a v rámci středověkých přírůstků tvoří nejrozsáhlejší provenienční celky. Vstupní kapitola je otištěna také v anglickém překladu.

Samotný soupis (s. 35–476) čítá 126 čísel. Jsou v něm obsaženy rukopisy datované od poloviny 12. do počátku 16. století. Převažujícím jazykem je latina, ale objevují se i němčina a čeština, v daleko menší míře pak italtina, francouzština a církevní slovanština. Velkou část přírůstků tvoří liturgické rukopisy a knihy hodinek, ale také biblické rukopisy (ať už se jedná o samotný biblický text, nebo o jeho výklady), samozřejmě také kazatelská literatura (z českých autorů jsou zastoupeni Konrád Waldhauser, Milíč z Kroměříže, Jan Hus, Jakubek ze Stříbra, Jan Rokycana a Petr Chelčický). Nalezneme zde i rukopisy s hagiografickým obsahem, ale také díla antických autorů. Dělní církevních otců je zachováno mezi přírůstky minimum, zato ostatní teologie a děl týkajících se klášterní disciplíny se zde nachází větší množství, podobně jako kanonickoprávních spisů a též děl z oboru gramatiky či filozofie. S pražskou univerzitou souvisí kvodlibetní příručka (sign. V C 42, kat. č. 8) s texty k disputacím v letech 1411 a 1416. Autory bohemikálních traktátových děl z husitského období byli Jakubek ze Stříbra, Jan Příbram, Prokop z Plzně a Mikuláš Biskupec z Pelhřimova. Kromě nich zde nalezneme i texty odpůrců husitství. Zastoupena jsou také díla humanistů a historiografie. Ze známějších rukopisů se mezi přírůstky nachází Budyšínský rukopis Kosmovy kroniky (sign. VIII F 69, kat. č. 13) z počátku 13. století, který býval v majetku utrakvistického administrátora Václava Korandy ml., či Jenský kodex (sign. IV B 24, kat. č. 7), iluminovaný sborník husitských textů z konce 15. století.

Jak už bylo řečeno, velká část středověkých rukopisů získaných do sbírek Národního muzea po roce 1916 pochází z knihoven dvou sběratelů. Eduard Langer (1852–1914) byl právníkem, politikem a továrníkem. Vedle rozsáhlé knihovny moderních i starších děl shromáždil asi 150 středověkých rukopisů. Otokar Kruliš-Randa (1890–1958) byl též továrníkem a jedním z kapitánů československého průmyslu za první republiky. Z jeho knihovny se dochovalo na 60 převážně středověkých rukopisů. Autorovi soupisu se

záslužně podařilo shromáždit biografické údaje o obou sběratelích, ale také přinést přehled o osudech rukopisů z jejich knihoven, a to včetně těch, které se dostaly jinam než do Knihovny Národního muzea.

Závěrečný pomocný aparát soupisu představují Rejstřík jazykový, Rejstřík chronologický, Rejstřík datovaných rukopisů nebo jejich částí, rejstříkovány jsou také latinské, české a německé, resp. italské incipity. Na úplný závěr byly zařazeny sdružený Rejstřík jmenný, místní a věcný, Rejstřík písařů a Rejstřík vlastníků.

Záznamy v katalogu jsou vyvážené, obsahují podrobný fyzický popis rukopisu včetně náročného určení filigránů. Po této stránce odpovídají nárokům, jež byly stanoveny v Zásadách popisu rukopisů. Pokud jde o popis textu, katalog náročně požadavky Zásad daleko překračuje, a to hned v několika směrech. Jsou rozepisovány incipity a explicity nejen rukopisů a jejich částí, ale i např. jednotlivých kázání. Incipity jsou zároveň rejstříkovány, a tak je umožněna lepší identifikace textů. Délka uváděných incipitů a explicitů je větší, než je obvyklé, a to také ve velké míře umožňuje a usnadňuje identifikaci jednotlivých textů. Souhrnně je možno říci, že katalog po všech stránkách vyhovuje těm nejnáročnějším požadavkům na popisy rukopisů a v mnohých směrech je i překračuje. Konkrétní záznamy jsou pak dokladem velké erudice a akribie autora na poli kodikologie.

Je velkou zásluhou autora soupisu i vědecké redaktorky svazku a iniciátorky díla, vedoucí oddělení rukopisů a starých tisků Knihovny Národního muzea Marty Vaculínové, že byl soupis publikován a může sloužit odborné veřejnosti. Náročností svého zpracování je vzorem pro podobné soupisy přírůstků jiných knihoven.

JINDŘICH MAREK

SOCIÁLNÍ A HOSPODÁŘSKÉ DĚJINY

Bernd-Ulrich HERGEMÖLLER – Nicolai CLARUS, *Glossar zur Geschichte der mittelalterlichen Stadt*, Peter Lang, Frankfurt am Main 2011

623 s., ISBN 978-3-631-61957-5

Předkládaný glosář, který je zaměřen na dějiny středověkých měst, v sobě zahrnuje všechny významy tohoto slova: obsahuje nejenom

překlad, ale také výklad slov, která se vyskytují v písemných pramenech městské provenience. Použitá hesla byla shromážděna z originálních textů nebo editovaných pramenů vzniklých kolem roku 1378 v zaalpských oblastech římskoněmecké říše.

Publikace je rozdělena do tří základních částí. Po úvodu, seznamu pramenů, literatury a zkratk následuje první část, která obsahuje glosář středověkých německých slov převedených do současné němčiny (s. 41–382). Druhou část tvoří Glosář latinsko-německý (s. 383–524) a třetí Centrální rejstřík (s. 525–623). Přednosti užitého řešení jsou při studiu historických pramenů zřejmé: rozdělení umožňuje velice jednoduše najít hledané slovo, ať už se jedná o středověký německý nebo latinský termín. Oba glosáře jsou prostřednictvím rejstříku propojeny s „dnešní“ moderní němčinou (vlastně novohornoněmčinou, v glosáři uváděna jako *Neuhochdeutsch* oproti různým středověkým dialektům, které se zde jmenují pouze jako *Deutsch*). Vybraná slova jsou navíc doprovázena výmluvnými citáty, které je zasazují do kontextu a umožňují lépe pochopit jejich význam. Při volbě termínů se autoři prostřednictvím vybraných hesel pokusili přiblížit různé okruhy dějin středověkých měst. Vedle dobových pojmů z oblasti práva byla věnována pozornost také architektuře, sociálním dějinám či hospodářství, vojenství nebo náboženství.

Je zřejmé, že s použitím cca 6 000 pojmů nemůžeme hovořit o souhrnu všech užívaných slov, ale nutně se musí jednat pouze o výběr těch podstatných (pro porovnání například *Deutsches Wörterbuch* – DWB – pracuje s přibližně 320 000 hesly). Hlavním cílem autorů však nebylo připravit vyčerpávající přehled všech dobově užívaných pojmů, ale vytvořit rychle dostupnou příručku, která by spojovala slovník s historickým lexikonem. Právě relativně malý počet užitých termínů spolu s obtížnou etymologií a dobovými modifikacemi zápisu však zapříčinily, že některá slova se zde vyskytují v několika odlišných podobách. Bez použití centrálního rejstříku se v latinsko-německém glosáři obtížně vyhledávají hesla, která zde nejsou uvedena v tradičním zápisu. Například termín „cella“ musíme hledat pod netradiční formou „zella“, nebo slovo „incola“ pod „yncola“ apod.

Paralelně k tištěné verzi je od dubna roku 2010 volně přístupná on-line verze databáze na <http://www.glogemis.uni-hamburg.de/>. On-line redakce umožnila tvůrcům glosáře několik zdařilých inovací směrem k uživatelům. Nabízí jim totiž příležitost nejen volně užívat databázi,